

ANALIZA POSTUPANJA AGENCIJE U KONTROLI FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Transparentnost Srbija

Oktober/Novembar 2024

Glavni zaključci

Izveštaj Agencije o kontroli finansiranja kampanje za decembarske izbore 2023. sadrži iste nedostatke kao i izveštaji o kontroli izbora iz 2022. godine. Krajnji ishod je da je javnost, i nakon sprovedene kontrole ostala bez jasnog odgovora na neka od najbitnijih pitanja: 1) na koji način je Agencija utvrdila da su pojedini vredni troškovi kampanje, koje je Transparentnost Srbija identifikovala tokom monitoringa zaista plaćeni; 2) koji pojedinačni troškovi kampanje su provereni u izveštajima političkih subjekata, a koji ne; 3) za koje identifikovane prekršaje su pokrenuti postupci i kada; 4) koja je stvarna struktura troškova izborne kampanje pojedinih političkih subjekata tamo gde oni nisu prikazani u odgovarajućim rubrikama.

Čitanjem izveštaja o kontroli, a pre svega delova koji se odnose na utvrđene prekršaje, stiče se utisak da je kontrola vršena isključivo ili prevashodno poređenjem podataka iz izveštaja sa podacima koji su raspoloživi na izvodima sa partijskih računa u bankama. S druge strane, ostalo je nepoznato da li je Agencija vršila poređenje između troškova kampanje koji su opaženi, bilo od strane njenih posmatrača, bilo od strane drugih (npr. TV oglašavanje, bilbordi, troškovi prevoza na mitinge). To bitno smanjuje uverljivost zaključka Agencije da u izveštajima pojedinih političkih subjekata „nema nepravilnosti“. Zato su i nakon sprovedene kontrole ostale neispitane sumnje u zakonitost finansiranja kampanje, naročito kada je reč o koaliciji oko vladajuće SNS.

Na sistemskom nivou, rešenje za ove probleme se mora tražiti u izmenama Zakona, kako bi se detaljno propisale obaveze Agencije u postupku kontrole i u pogledu sadržine izveštaja o sprovedenoj kontroli.

Objavlivanje izveštaja

Agencija za sprečavanje korupcije je i ove godine prvo objavila [Izveštaj o sprovedenoj kontroli finansiranja troškova kampanje političkih subjekata za izbor odbornika u skupštine gradova Beograda i Kragujevca \(maj 2024. godine\)](#) a zatim poseban [Izveštaj koji se odnosi na kontrolu finansiranja troškova političkih subjekata za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije i poslanika u Skupštinu AP Vojvodine \(jun 2024.godine\)](#).

Planom kontrole izveštaja o troškovima izborne kampanje od 06.11.2023. godine bili su utvrđeni sledeći kriterijumi za kontrolu izveštaja o troškovima izborne kampanje političkih subjekata: kontrola izveštaja o troškovima izborne kampanje svih političkih subjekata koji su imali proglašene izborne liste za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu, kontrola izveštaja o troškovima izborne kampanje svih političkih subjekata koji su imali proglašene izborne liste za izbor odbornika gradova Beograda i Kragujevca i kontrola izveštaja o troškovima izborne kampanje političkih subjekata koji su učestvovali na izborima za skupštine 10 gradova i skupštine 53 opštine. Dopunom plana kontrole od 16.01.2024. godine ovim kriterijumima je dodata i kontrola izveštaja o troškovima izborne kampanje svih političkih subjekata koji su imali proglašene izborne liste za izbor poslanika u Skupštinu AP Vojvodine.

Slično tome, pohvalu zasluhuje i činjenica da su izveštaji objavljeni u okviru zakonskog roka (120 dana od isteka roka političkim subjektima za predaju izveštaja o troškovima kampanje). S druge strane, nalazi iz izveštaja imaju ograničenu upotrebnu vrednost zbog toga što je u doba usvajanja aktuelnog Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, pred izbore 2022, propuštena prilika da se precizno odredi šta sve mora da bude predmet kontrole koju vrši Agencija i koji je minimum podataka koje bi Agencija trebalo da prikaže u svom izveštaju o sprovedenoj kontroli. Tako i u ovogodišnjim izveštajima značajno mesto zauzimaju „finansijski pokazatelji“, odnosno prikaz ukupnih prihoda i rashoda i podataka iz pojedinih kategorija, što ne spada u predmet kontrole, već analiza dostavljenih podataka. Pošto su ovakve analize već vršene, daleko veću upotrebnu vrednost bi imalo predstavljanje tih podataka u formatu koji omogućava ponovno korišćenje, odnosno u vidu tabela (npr. u MS Excel programu), u kojem bi bili predstavljeni podaci o prijavljenim приходima i rashodima političkih subjekata. Naime, registar izveštaja o troškovima izborne kampanje ne pruža mogućnost pretrage koja bi se odnosila na istovrsne podatke iz više izveštaja.

I ove godine, kontrola konačnih izveštaja o troškovima izborne kampanje je obuhvatila i kontrolu podataka iz preliminarnih izveštaja političkih subjekata. To jeste u skladu sa planom kontrole, a ne može se reći da je suprotno Zakonu, jer sam Zakon o finansiranju političkih aktivnosti ne postavlja rokove za kontrolu preliminarnih izveštaja. Međutim, daleko veći problem od činjenice da izveštaj o kontroli preliminarnih izveštaja dolazi znatno posle njegovog objavljivanja, jeste to što Zakon ne propisuje koje sve aspekte ta kontrola treba da obuhvati.

U izveštaju se navodi da je za vreme monitoringa izborne kampanje bilo angažovano 144 posmatrača koji su pratili i izveštavali o aktivnostima političkih subjekata na terenu tokom izborne kampanje. Navodi se i da su podaci iz monitoringa korišćeni su za uporednu analizu prilikom kontrole dostavljenih konačnih izveštaja o troškovima izborne kampanje, ali ne i šta je sve tačno ustanovljeno na taj način. Drugim rečima, od javnosti se očekuje i smatra se sasvim legitimnim da "veruje na reč" da su svi troškovi, opaženi od strane posmatrača zaista i pronađeni u stranačkim izveštajima. Ukoliko je to istina, informacija bi bila znatno uverljivija kada bi Agencija precizno prikazala koji troškovi kampanje su verifikovani na ovaj način, u svakom od izveštaja političkih subjekata (na primer, po vrstama promotivnog materijala, po broju opaženih bilborda, po troškovima koji su opaženi na javnim skupovima i slično).

Izvori podataka

Podaci dobijeni od političkog subjekta

Agencija navodi da je u procesu analize i kontrole, pored zahteva za otklanjanje formalnih nedostataka u preliminarnim i konačnim izveštajima političkih stranaka, koalicija i grupa građana, političkim subjektima uputila i zahteve za dostavu dodatnih podataka – specifikacija troškova u delu obrasca I-2 troškovi izborne kampanje. Nažalost, Agencija ne navodi kojim političkim subjektima je uputila navedene zahteve, kao što u izveštajima nema podataka o tome da li su svi politički subjekti postupili po njima.

Spoljni izvori podataka

Agencija navodi da je u procesu analize i kontrole, pored samih izveštaja političkih stranaka, koalicija i grupa građana, tražila podatke i od drugih javnih institucija, kao i da su sve dostavile tražene podatke. Osim toga, Agencija ističe da je podatke tražila i dobila od jedinica lokalne samouprave. Na taj način su dobijeni pre svega podaci o transferima za finansiranje političkih subjekata iz budžeta.

S druge strane, na osnovu spiska organa od kojih su informacije tražene čini se da neki drugi, potencijalno relevantni podaci, od institucija nisu traženi (npr. podaci o korišćenju nekretnina u javnoj svojini). U Izveštaju Agencije se ne navodi da li su traženi podaci od REM (u vezi sa oglašavanjem političkih subjekata na TV i radio stanicama), kao ni MUP (u vezi sa održavanjem javnih skupova).

Prema nalazima Agencije, sve poslovne banke su dostavile Agenciji tražene podatke o prometu na tekućim računima.

Najzad, Agencija sumarno navodi da su podaci traženi i od pružalaca usluga (marketinških agencija, izdavaoci bilborda, mediji). Na isti način – uopšteno Agencija navodi da odgovor na upućeni zahtev za dostavu podataka o finansiranju političkih subjekata za izbornu kampanju do dana sačinjavanja izveštaja, nisu dostavila sva pravna lica. Štaviše, u izveštajima nedostaje podatak da li je Agencija tim povodom pokrenula prekršajni postupak protiv tih pravnih lica i koji je njegov ishod.

Kontrola koja nije okončana

Prilikom izrade ovogodišnjih izveštaja Agencija je propustila priliku da otkloni procesni nedostatak na koji je Transparentnost Srbija ukazala u [Analizi izveštaja Agencije o kontroli finansiranja izborne kampanje 2022](#). I ovogodišnji izveštaji u svim onim slučajevima kada su utvrđene nepravilnosti prvo koriste sintagmu „nepravilnosti koje ukazuju na eventualne povrede Zakona“, a zatim „da je pred Agencijom u toku postupak provere činjeničnog stanja radi utvrđivanja postojanja povrede zakona“. Na taj način se izigrava svrha sprovođenja vremenski oročene kontrole, odnosno propisivanja roka za izradu izveštaja o kontroli finansiranja kampanje. Usled toga, podaci o ishodu daljih kontrola i pokrenutim postupcima će možda biti vidljivi na neki način samo u godišnjim izveštajima o radu Agencije i to uopšteno, na nivou pokrenutih postupaka i ishoda tokom kalendarske godine, a ne tako da se mogu pratiti prema pojedinim izbornim

kampanjama.

Ukoliko je razlog tome činjenica da izvršenje tog zadatka zahteva angažovanje dodatnog ljudstva radi provera, Transparentnost Srbija podseća da je Agencija na to ovlašćena, na osnovu člana 32. stav 1. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Ona ima pravo „da angažuje odgovarajuće stručnjake i institucije“ za obavljanje poslova kontrole, a ne samo da angažuje posmatrače koji prate pojedine aktivnosti tokom kampanje. Zarad efikasne kontrole, Agencija ima zakonsko pravo da dobije dodatna sredstva i to 1% za kontrolu izveštaja za republičke izbore, i još 0,5% za pokrajinske i gradske i 0,25% za opštinske, sve to gledano u odnosu na iznos koji se dodeljuje učesnicima izbora za finansiranje kampanje iz republičkog budžeta. Konkretno, to je značilo da je Agencija za decembarske izbore 2023. godine imala pravo da iz budžeta Srbije zahteva 11.427.500 dinara za kontrolu parlamentarnih izbora, 5.713.750 dinara za kontrolu pokrajinskih i isto toliko za kontrolu beogradskih i kragujevačkih izbora pojedinačno, ukupno 28.568.750 dinara. Ta suma je za 968,750 dinara veća od one koja je tražena, dobijena i utrošena na posmatrače (27.600.000 dinara).

Nalazi za beogradske izbore

Prilikom kontrole izveštaja za beogradske izbore, Agencija navodi da nije pronašla nepravilnosti u izveštaju izborne liste Srpske napredne stranke (Izborna lista Aleksandar Vučić – Beograd ne sme da stane), Socijalističke partije Srbije (Izborna lista Ivica Dačić - Premijer Srbije, Toma Fila – Gradonačelnik Beograda), Srpskog pokreta Dveri - (Izborna lista Milica Đurđević Stamenkovski – Boško Obradović – Nacionalno okupljanje – državotvorna snaga – Srpska stranka Zavetnici – Srpski pokret Dveri), Nove Demokratske stranke Srbije - (Izborna lista Dr Miloš Jovanović – Nada za Beograd – Srpska koalicija NADA – Nacionalno demokratska alternativa - Nova Demokratska stranka Srbije (Novi DSS) – Pokret obnove Kraljevine Srbije (POKS) – Vojislav Mihailović), Ruske stranke – Slobodan Nikolić, Narodne stranke (Izborna lista Narodna stranka – siguran izbor, ozbiljni ljudi – Vuk Jeremić, Vladimir Gajić, dr Sanda Rašković Ivić, Siniša Kovačević, Marina Lipovac Tanasković), Stranke pravde i pomirenja (Izborna lista Usame Zukorlić – Promena je pobjeda – Stranka pravde i pomirenja / Usame Zukorlić – Pomena je pobjeda – Stranka pravde i pomirenja) i Grupe građana “ČALE OVO JE ZA TEBE”.

Kada je reč o nepravilnostima, na osnovu nalaza Agencije je vidljivo da su one bile brojne i raznolike. Dve najzastupljenije nepravilnosti (uočene kod dve izborne liste) su plaćanje troškova za finansiranje izborne kampanje sa računa udruženja građana i propust da se izvrši povraćaj neutrošenih novčanih sredstava iz javnih izvora u budžet Republike Srbije do dana podnošenja izveštaja Agenciji.

Najveći broj nepravilnosti (3) Agencija je uočila kod izbornih lista Dosta je bilo (Izborna lista Saša Radulović (Dosta je bilo - DJB) – Duško Vujošević, Boris Tadić (Socijaldemokratska stranka Srbije – SDS) – Ana Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Beograda) i Grupa građana “MI-GLAS IZ NARODA, Aleksandar Jerković”.

Tako se za izbornu listu Dosta je bilo (Izborna lista Saša Radulović (Dosta je bilo - DJB) – Duško Vujošević, Boris Tadić (Socijaldemokratska stranka Srbije – SDS) – Ana Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Beograda) navodi da je politički subjekt otvorio poseban račun za finansiranje izborne kampanje kod Uprave za trezor, koji nije prikazan u izveštaju, a na koji su uplaćena novčana sredstva iz javnih izvora, da politički subjekt nije sve utvrđene troškove za finansiranje izborne kampanje platio sa posebnog računa za finansiranje izborne kampanje, već sa računa Udruženja građana „Dosta je bilo - Restart“, kao i da u podnetom izveštaju za izbore za odbornike u Skupštinu grada Beograda, nisu prikazani troškovi izbornog materijala koji je Agencija prikupila u postupku monitoringa izborne kampanje.

U izveštaju Agencije se, za razliku od nalaza za neke druge izborne liste, ne navodi da li je povodom toga

Agencija pokrenula prekršajni postupak, ali bi ovde u pitanju mogao da bude prekršaj – finansiranje izborne kampanje od strane udruženja građana, što nije uopšte dozvoljeno.

Iako Agencija navodi da je i sama vršila monitoring, nalazi tog monitoringa ni na koji način nisu vidljivi u izveštaju o sprovedenoj kontroli jer ih Agencija nije predstavila zbog čega ostaje nepoznato koliko su iznosili troškovi izbornog materijala koji nisu prikazani.

Isti broj nepravilnosti identifikovan je kod izborne liste Grupa građana “MI-GLAS IZ NARODA, Aleksandar Jerković”. Kod ove izborne liste se navodi da konačni izveštaj o troškovima izborne kampanje ne sadrži sve podatke o poreklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava iz javnih i privatnih izvora, da politički subjekat nije iskazao podatke o novčanim sredstvima iz javnih izvora, koja su mu uplaćena na poseban račun za finansiranje izborne kampanje, zbog čega je Agencija nadležnom prekršajnom sudu protiv odgovornog lica ove grupe građana podnela zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, kao i da politički subjekat nije izvršio povraćaj neutrošenih novčanih sredstava iz javnih izvora u budžet Republike Srbije do dana podnošenja izveštaja Agenciji.

Nešto manji broj nepravilnosti (2) Agencija je uočila kod izborne liste Nova stranka (Izborna lista Srbija na zapadu – Zoran Vuletić – Nemanja Milošević – da se struka pita – Vladimir Kovačević). Kod ove izborne liste kontrolom je utvrđeno da je politički subjekat bio finansiran od strane udruženja „Da se struka pita“, u iznosu od 120.000,00 dinara, kao i da nije izvršio povraćaj nezakonito stečenih novčanih sredstava, u roku predviđenom zakonom. U izveštaju se ne navodi da li je povodom ovih nepravilnosti Agencija pokrenula prekršajni postupak s obzirom da je reč o prekršaju – finansiranje izborne kampanje od strane udruženja građana, što nije uopšte dozvoljeno.

Najmanji broj nepravilnosti Agencija je identifikovala kod izborne liste Koalicija Srbija protiv nasilja (Izborna lista Srbija protiv nasilja – Dobrica Veselinović – prof. dr Vladimir Obradović – Stranka slobode i pravde, Narodni pokret Srbije, Zeleno-levi front, Ne davimo Beograd, Ekološki ustanak – Ćuta, Demokratska stranka, Pokret slobodnih građana, Srbija Centar, Zajedno, Pokret za preokret, Udruženi sindikati Srbije „Sloga“, Novo lice Srbije) kod koje je uočeno da politički subjekat nije objavio na svom veb-sajtu priloge dva fizička lica čija pojedinačna vrednost premašuje iznos jedne prosečne mesečne zarade u Republici Srbiji za 2022. godinu.

Broj prekršajnih postupaka zbog nepodnošenja preliminarne izveštaja o troškovima izborne kampanje za izbor odbornika Skupštine grada Beograda u skladu sa Zakonom je nešto veći (4) od broja pokrenutih prekršajnih postupaka zbog nepodnošenja konačnih izveštaja o troškovima izborne kampanje (3). Tako je Agencija zbog nepodnošenja preliminarne izveštaja o troškovima izborne kampanje za izbor odbornika u Skupštini grada Beograda Prekršajnom sudu u Beogradu podnela četiri zahteva za pokretanje prekršajnog postupka protiv: političke stranke Dosta je bilo, GG „Da se vojska na Kosovo vrati - Miša Vacić“, GG „Ćale, ovo je za tebe - Petar Đurić“ i GG „Čedomir Jovanović - Mora drugačije“. Takođe, Agencija je zbog nepodnošenja konačnih izveštaja o troškovima izborne kampanje za izbor odbornika u Skupštini grada Beograda podnela tri zahteva za pokretanje prekršajnog postupka protiv: GG „Da se vojska na Kosovo vrati - Miša Vacić“, GG „Ćale, ovo je za tebe - Petar Đurić“, GG „Čedomir Jovanović - Mora drugačije“. U vezi sa ovim političkim subjektima izostala je informacija o tome da li je Agencija uočila da su oni imali bilo kakve troškove izborne kampanje. Ukoliko je to slučaj, odgovornost bi mogla biti ne samo prekršajna, već i krivična, zato što je kazna zatvora od tri meseca do tri godine propisana u slučaju kada neko u ime i za račun političkog subjekta pribavi sredstva za finansiranje političkog subjekta protivno odredbama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, u nameri da prikrije izvor finansiranja ili iznos prikupljenih sredstava.

Nalazi za parlamentarne izbore

Izveštaj o kontroli za parlamentarne izbore po strukturi prati onaj za beogradske izbore i sadrži slične manjkavosti. Primera radi, i u ovom izveštaju se navodi da je za vreme monitoringa izborne kampanje bilo angažovano 144 posmatrača koji su pratili i izveštavali o aktivnostima političkih subjekata na terenu tokom izborne kampanje. Takođe, navodi se i da su podaci iz monitoringa korišćeni su za uporednu analizu prilikom kontrole dostavljenih konačnih izveštaja o troškovima izborne kampanje, ali ne i šta je sve tačno ustanovljeno na taj način.

Značajno obeležje parlamentarnih izbora održanih u decembru 2023. godine jeste da je broj izbornih lista kod kojih su uočene nepravilnosti daleko veći (10) u odnosu na broj onih kod kojih nepravilnosti nisu identifikovane (6).

U izveštaju Agencije se navodi da prilikom kontrole nisu pronađene nepravilnosti u izveštaju izborne liste Srpska napredna stranka (Izborna lista Aleksandar Vučić – Srbija ne sme da stane), Socijalistička partija Srbije (Izborna lista Ivica Dačić – Premijer Srbije), Srpska radikalna stranka (Izborna lista Dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka), Savez vojvođanskih Mađara (Izborna lista VAJDASÁGI MAGYAR SZÖVETSÉG – ELNÖKÜNKÉRT, KÖZÖSSÉGÜNKÉRT, A JÖVŐÉRT! – SAVEZ VOJVOĐANSKIH MAĐARA – ZA NAŠEG PREDSEDNIKA, ZA NAŠU ZAJEDNICU, ZA BUDUĆNOST!), Stranka pravde i pomirenja (Izborna lista Ušame Zukorlić – Ujedinjeni za pravdu – Stranka pravde i pomirenja- Bošnjaci Sandžaka, Tomislav Žigmanov – Demokratski savez Hrvata u Vojvodini) i Bošnjačka građanska stranka (Izborna lista Zajedno za budućnost i razvoj – Koalicija za mir i toleranciju).

Kada je reč o nepravilnostima, na osnovu nalaza Agencije je vidljivo da su one bile brojne i raznolike. Najzastupljenija nepravilnost (uočena kod pet izbornih lista) bile su gotovinske isplate u više transakcija u različitim iznosima čiji su iznosi korišćeni za gotovinsko plaćanje dela troškova političkog subjekta za finansiranje izborne kampanje. U nešto manjem broju (kod 3 izborne liste) uočeno je da konačni izveštaj o troškovima izborne kampanje ne sadrži sve podatke o poreklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava iz javnih i privatnih izvora. Najveću grupaciju čine sledeće tri nepravilnosti – da politički subjekt nije izvršio povraćaj neutrošenih novčanih sredstava iz javnih izvora u budžet Republike Srbije (uočena kod 2 izborne liste), da je izborna kampanja finansirana novčanim prilogom udruženja (takođe identifikovana kod 2 izborne liste) i da politički subjekt nije izvršio plaćanje određenih troškova izborne kampanje sa posebnog računa otvorenog za izbornu kampanju (kod 2 izborne liste).

Najveći broj nepravilnosti (4) uočen je kod dve izborne liste - Dosta je bilo (Izborna lista Saša Radulović (Dosta je bilo – DJB) – Boris Tadić (Socijaldemokratska stranka – SDS) – Ana Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Srbijo) i Ruska stranka (Izborna lista Ruska stranka – Slobodan Nikolić).

Tako je Agencija kod izborne liste Dosta je bilo (Izborna lista Saša Radulović (Dosta je bilo – DJB) – Boris Tadić (Socijaldemokratska stranka – SDS) – Ana Pejić (Otete bebe) – Dobro jutro Srbijo) identifikovala da politički subjekat nije iskazao u izveštaju poseban tekući račun za finansiranje izborne kampanje otvoren kod Uprave za trezor, da je istovremeno otvorio poseban račun za finansiranje troškova izborne kampanje, ali svi troškovi nastali u vezi sa izbornom kampanjom nisu plaćeni sa tog računa, da je politički subjekat zaključio ugovore o poslovnoj saradnji sa različitim pružaocima usluga, a potom su zaključeni ugovori o asignaciji na osnovu kojih je Udruženje „Dosta je bilo – restart“ platilo izvršene usluge za račun političke stranke Dosta je bilo, kao i da je u izveštaju o troškovima izborne kampanje politički subjekat prikazao troškove na ime izvršenih usluga od strane Udruženja „Dosta je bilo – restart“ u iznosu koji je manji za 12.976.552,32 dinara u odnosu na isplate evidentirane na izvodima posebnog računa, kao i troškove na ime izvršenih usluga Advokatske kancelarije

Vojin Biljić u iznosu manjem za 134.737,50 dinara od isplata evidentiranih na izvodima posebnog računa. U izveštaju se navodi da je kod izborne liste Ruska stranka (Izborna lista Ruska stranka – Slobodan Nikolić) utvrđeno da izveštaj ne sadrži sve podatke o poreklu, visini i strukturi utrošenih sredstava iz javnih i privatnih izvora, da politički subjekt nije izvršio povraćaj neutrošenih novčanih sredstava iz javnih izvora u budžet Republike Srbije, do zakonskog roka za podnošenje izveštaja, u iznosu od 220.992,19 dinara, da su sa tekućeg računa političkog subjekta izvršene gotovinske isplate u više transakcija i pomenuta sredstva korišćena su za gotovinsko plaćanje dela troškova političkog subjekta za finansiranje izborne kampanje, kao i da politički subjekt na svom veb sajtu nije objavio prilog jednog fizičkog lica čija pojedinačna vrednost davanja premašuje iznos prosečne mesečne zarade za 2022. godinu.

Nešto manji broj nepravilnosti (3) uočen je kod izbornih lista koje po tom osnovu čine najbrojniju grupaciju (4 izborne liste).

Agencija u svom izveštaju navodi da je kod izborne liste Srpski pokret Dveri - (Izborna lista Milica Đurđević Stamenkovski – Boško Obradović – Nacionalno okupljanje – Državotvorna snaga – Srpska stranka Zavetnici – Srpski pokret Dveri) uočila da izveštaj o troškovima izborne kampanje ne sadrži sve podatke o prikupljenim i utrošenim sredstvima, da je utvrđeno da politički subjekt nije izvršio plaćanje određenih troškova izborne kampanje sa posebnog računa otvorenog za izbornu kampanju, kao i da nije prikazao tekući račun na koja su uplaćena novčana sredstva iz javnih izvora za izbore za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije raspisane za 17. decembar 2023. godine.

Kod izborne liste Koalicija Srbija protiv nasilja (Izborna lista Srbija protiv nasilja – Miki Aleksić, Marinika Tepić – Stranka slobode i pravde, Narodni pokret Srbije, Zeleno-levi front, Ne davimo Beograd, Ekološki ustanak – Čuta, Demokratska stranka, Pokret slobodnih građana, Srbija Centar, Zajedno, Pokret za preokret, Udruženi sindikati Srbije „Sloga“, Novo lice Srbije) se navodi da izveštaj o troškovima izborne kampanje političkog subjekta ne sadrži sve podatke o prikupljenim i utrošenim sredstvima izborne kampanje, da politički subjekat nije prikazao tačan iznos sredstava prenetih sa računa za redovan rad, kao ni broj tekućeg računa za redovan rad Uprave za trezor, kao i da je deo troškova za finansiranje izborne kampanje plaćao gotovinski.

U izveštaju je kod izborne liste Grupa građana MI – Glas iz naroda, prof. dr Branimir Nestorović identifikovano da konačni izveštaj o troškovima izborne kampanje ne sadrži sve podatke o poreklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava iz javnih i privatnih izvora, da politički subjekat nije iskazao podatke o novčanim sredstvima iz javnih izvora, koja su mu uplaćena na poseban račun za finansiranje izborne kampanje, kao i da nije sva neutrošena novčana sredstva koja je primio iz budžeta Republike Srbije vratio u budžet nakon roka predviđenog zakonom za podnošenje izveštaja.

Agencija je utvrdila da je izborna lista Nova stranka (Izborna lista Srbija na zapadu – Zoran Vuletić – Nemanja Milošević – Da se struka pita – Vladimir Kovačević) bila finansirana novčanim prilogom udruženja Da se struka pita, u iznosu od 235.000,00 dinara, da politički subjekt nije vratio novčani prilog pomenutom udruženju, kao i da su sa tekućeg računa političkog subjekta otvorenog kod NLB Komercijalne banke, izvršene gotovinske isplate u više transakcija, a da su pomenuta sredstva korišćena za gotovinsko plaćanje dela troškova političkog subjekta za finansiranje izborne kampanje.

Prilikom kontrole izveštaja izborne liste Partija za demokratsko delovanje (Izborna lista „Politička borba se nastavlja – Šaip Kamberi“ Agencija je utvrdila dve (2) nepravilnosti – da je politički subjekat preneo sopstvena sredstva sa računa za redovan rad nakon zakonskog roka za podnošenje izveštaja, u iznosu od 1.986,31 dinara, kao i da je podigao gotovinu sa posebnog računa u ukupnom iznosu od 2.699.236,00 dinara, koju je koristio za isplatu dnevnica aktivistima svoje izborne liste i za isplatu sitnih računa.

Najmanji broj različitih nepravilnosti (1) Agencija je uočila kod tri (3) izborne liste.

Tako je Agencija kod izborne liste Nova Demokratska stranka Srbije - (Izborna lista Dr Miloš Jovanović – Nada za Srbiju – Srpska koalicija NADA – Nacionalno demokratska alternativa - Nova Demokratska stranka Srbije

(Novi DSS) – Pokret obnove Kraljevine Srbije (POKS) – Vojislav Mihailović) utvrdila da su sa tekućeg računa političkog subjekta, izvršene gotovinske isplate u više transakcija u iznosu od 1.226.848,64 dinara, i da su pomenuta sredstva korišćena za gotovinsko plaćanje dela troškova političkog subjekta za finansiranje izborne kampanje (ostali putni troškovi).

Kod izborne liste Stranka demokratske akcije sandžaka (Izborna lista SDA Sandžaka – Dr Sulejman Ugljanin) se navodi da je uočeno da je politički subjekat prikazao da je koristio sredstva iz javnih izvora za pokriće troškova izborne kampanje i podatak o 17 fizičkih lica koja su položila izbornu jemstvo, dok je kontrolom utvrđeno da 18 fizičkih lica položilo izbornu jemstvo.

U izveštaju se navodi i da je kod izborne liste Narodna stranka (Izborna lista Narodna stranka – Siguran izbor. Ozbiljni ljudi – Vuk Jeremić, Dr Sanda Rašković Ivić, Siniša Kovačević, Vladimir Gajić, Marina Lipovac Tanasković) identifikovano da politički subjekt nije objavio na svom veb sajtu nenovčani prilog jednog fizičkog lica, čija vrednost davanja prelazi iznos jedne prosečne mesečne zarade u Republici Srbiji za prethodnu godinu. Agencija međutim, ne navodi tačan iznos tog priloga.

Zbog nepodnošenja preliminarnih izveštaja o troškovima izborne kampanje za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije Agencija je Prekršajnom sudu u Beogradu protiv političkih subjekta i odgovornih lica u političkim subjektima podnela četiri zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, i to protiv političkih stranaka Bošnjačka građanska stranka, Dosta je bilo i Alternativa za promene, kao i protiv GG „Čedomir Jovanović - Mora drugačije“. U vezi sa ovim političkim subjektima izostala je informacija o tome da li je Agencija uočila da su oni imali bilo kakve troškove izborne kampanje. Ukoliko je to slučaj, odgovornost bi mogla biti ne samo prekršajna, već i krivična, zato što je kazna zatvora od tri meseca do tri godine propisana u slučaju kada neko u ime i za račun političkog subjekta pribavi sredstva za finansiranje političkog subjekta protivno odredbama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, u nameri da prikrije izvor finansiranja ili iznos prikupljenih sredstava.

Šta je trebalo proveriti a nije učinjeno

Preliminarni izveštaji

Iako je kvalitet preliminarnih izveštaja bolji nego 2022. godine, zahvaljujući blagovremenom uputstvu Agencije za sprečavanje korupcije, što je rezultiralo i znatno većim iznosom ukupno prijavljenih troškova posmatrano u odnosu na izbore iz 2022 – za oko 900 miliona dinara (2023: 7,7 miliona evra; 2022: 2,8 miliona evra), i dalje su prisutni nedostaci u pogledu kontrole potpunosti i tačnosti izveštaja.

Imajući u vidu da zakonom nije propisan rok u kom kontrola mora da se sprovede, Agencija ove izveštaje kontroliše zajedno sa konačnim izveštajem. U praksi to znači da je kontrola finansijskih izveštaja podnetih početkom decembra prošle godine započeta, u najboljem slučaju, tek sredinom februara ove godine. Osim toga, nerazjašnjeno je pitanje šta sve može biti predmet kontrole. Posmatrano sa stanovišta Zakona, nema osnova da predmet kontrole ne bude činjenica da je u preliminarnom izveštaju „zaboravljen“ da se navede prihod ili trošak nastao do 2. 12. 2023, koji je prikazan u konačnom izveštaju. Jednako tome, predmet kontrole trebalo je da budu i situacije kada stranka prvobitno prijavi da je trošak platila iz privatnih izvora da bi potom, kada dobije novac iz budžeta po osnovu uspeha na izborima, taj trošak navodno platila od budžetskih para. Sa velikom dozom sigurnosti može se zaključiti da ništa od toga nije bilo predmet provere od strane Agencije. Naime, nije zabeležen ni jedan slučaj u kojem bi Agencija istakla da je pronašla nedostatak u preliminarnom izveštaju o troškovima kampanje, niti je objašnjeno na koji način je Agencija tretirala opisane sporne situacije.

Osim tih, prisutni su i sledeći nedostaci:

Veliki troškovi koji nisu prijavljeni ni u decembru

U svom preliminarnom izveštaju SNS nije prijavila troškove prevoza učesnika na miting održan 2. 12. 2023. u beogradskoj „Areni”, za šta je korišćeno nekoliko stotina autobusa. Budući da je Agencija za sprečavanje korupcije imala terenske posmatračke, kao i ovlašćenje da pokreće postupke zbog sumnje u kršenje Zakona po službenoj dužnosti, postojala je mogućnost da se ovo kršenje zakonske obaveze i zvanično utvrdi. Kršenje Zakona je ponovljeno tim što se ovaj trošak nije pojavio ni u konačnom izveštaju. Za pomenuti miting u Beogradu SNS je prijavila samo trošak zakupa prostora u iznosu od 4,2 miliona dinara, dok putne troškove nije prijavila ne samo za ovaj miting, već ni za jednu od 13 prijavljenih konvencija i dve manifestacije u Srbiji. Isti politički subjekt nije, uprkos tvrdnji da je koristila taj vid komunikacije sa građanima, prijavila troškove u vezi sa radom kol-centra, kako u preliminarnom, tako ni u konačnom izveštaju. Štaviše, ni u preliminarnom niti u konačnom izveštaju ovog političkog subjekta ne navode se bilo kakvi troškovi komunikacije, troškovi zakupa poslovnog prostora niti troškovi angažovanja osoblja za potrebe vođenja kampanje.

Potcenjeni i precenjeni troškovi u preliminarnom izveštaju

Iako je nesumnjivo da su i na ovim izborima poslednje dve nedelje kampanje (koje ne obuhvataju preliminarni izveštaji) bile najintenzivnije, razlike u obimu prijavljenih troškova u nekim slučajevima pobuđuju sumnju u njihovu verodostojnost. Prema preliminarnim izveštajima nekih političkih subjekata najveći troškovi, preciznije preko 90% troškova, nastalo je u poslednje dve nedelje izborne kampanje npr. Srpska radikalna stranka je u preliminarnom izveštaju kao trošak navela samo novac utrošen za prikupljanje potpisa, dok je u konačnom izveštaju navela i ostale rashode u ukupnom iznosu od 26,2 miliona dinara, kao što je lista „Srbija protiv nasilja” prijavila je u prvom delu kampanje trošak od svega 9,2 miliona dinara, dok je on u konačnom izveštaju bio višestruko uvećan – oko 236 miliona dinara.

Suprotna tendencija – “kresanje” troškova primećena je kod liste „Srbija na zapadu” i koalicije „Zavetnika” i „Dveri”. Lista „Srbija na zapadu” u preliminarnom izveštaju navela je trošak od 24,3 miliona, dok se on u konačnom izveštaju „izgubio” i sveo na svega 533 hiljade dinara. Podnosioci ove liste su, izgleda, računali na to da će inicijalno prijavljene troškove podmiriti dotacijom iz budžeta, ali su oni naprasno nestali kada je postalo jasno da zbog lošeg rezultata na izborima (manje od 1%), neće imati pravo na novac iz budžeta. Nelogičnost slične vrste, ali daleko manja po obimu, javlja se i kod koalicije „Zavetnika” i „Dveri”. Oni su u preliminarnom izveštaju prijavili trošak od 71,8 miliona dinara da bi u finalnom izveštaju taj trošak opao za oko 2,5 miliona dinara.

„Nestali” prihodi

Nekoliko stranaka (Stranka vojvođanskih Mađara i Stranka pravde i pomirenja) je u preliminarnim izveštajima navelo da je troškove kampanje nastale do 2. 12. 2023. finansiralo iz sopstvenih sredstava da bi potom, nakon što su dobile novac iz budžeta za finansiranje kampanje, u konačnom izveštaju prijavile da su ti isti troškovi plaćeni iz budžetskih dotacija. Očigledno je razlog za to želja da se dobijeni novac zadrži. Tako je Stranka vojvođanskih Mađara prvobitno prijavila potrošnju 12.338.972 dinara sa svog računa, a u konačnom izveštaju svega 503.462 dinara, dok je Stranka pravde i pomirenja prema prvom izveštaju potrošila 10.128.344 dinara

sopstvenih sredstava, a prema konačnom svega 4.531 dinara. Na taj način su ove stranke prekršile zakon jer su navele netačne informacije u jednom od ova dva izveštaja.

Poređenja troškova

Još više razloga za sumnju pruža poređenje troškova za slične aktivnosti koje su prijavile liste. Tako je troškove istraživanja javnog mnjenja, zaključno sa 2.12.2023, prijavila samo jedna lista („Nacionalno okupljanje”), koja je, međutim, ovaj trošak izostavila iz svog konačnog izveštaja(!), a nakon toga još i koalicija „Srbija protiv nasilja”, Ruska stranka, Stranka demokratske akcije Sandžaka i lista „Usame Zukorlić – Ujedinjeni za pravdu”. Malo je verovatno da druge stranke, uključujući i pobjednike na ovim izborima (SNS) nisu na ovaj način proveravale kakve su im šanse na izborima.

U gotovo svim izveštajima ima nepotpunih prikaza troškova i brojnih situacija gde troškovi nisu prikazani po stavkama, već zbirno ili u rubrici „ostali troškovi”. Pored toga, većina političkih subjekata je propustila da unese adekvatne podatke u kolonu „napomena”, što dodatno otežava identifikovanje namene troškova.

Konačni izveštaji

Još su brojniji nedostaci kod kontrole konačnih izveštaja.

Kasno podnošenje i objavljivanje izveštaja

Od 16 izveštaja, prema podacima iz registra Agencije za sprečavanje korupcije, dva su podneta nekoliko dana po isteku roka – koalicija „Nada za Srbiju” (18. 2. 2024) i koalicija „Srbija protiv nasilja” (13. 2. 2024). Kada je reč o oceni blagovremenosti podnošenja izveštaja, naročito zbunjuje činjenica da je Agencija za sprečavanje korupcije neke od izveštaja koji su podneti u roku, kako se navodi, objavila tek deset dana kasnije, kao i to što redosled njihovog objavljivanja ne sledi u potpunosti redosled podnošenja. Mogući razlog za to je da neki od izveštaja inicijalno nisu bili podneti u propisanoj formi. O ovom se ne govori u izveštaju o kontroli.

Televizijsko oglašavanje – skriveni rashodi ili netržišni popusti?

Televizijsko oglašavanje, koje je i na ovim izborima predstavljalo najveću rashodnu stavku, „Transparentnost Srbija” pratila je u okviru svog monitoringa, kojim su bili pokriveni nacionalni i glavni kablovski operateri. Prema nalazima tog monitoringa, od ukupno devet miliona evra vrednosti emitovanih oglasa, kada se uračunaju maksimalni popusti, čak 81% odnosilo se na listu SNS, 14% na SPS, a preostalih pet izbornih lista učestvovalo je sa ukupno 5%. Disproporcija je još izrazitija ako se tome pridoda i vrednost emitovanih zakupljenih termina i prenosa partijskih mitinga (približno 1,7 miliona evra za SNS i 220 hiljada evra za SPS). Kada se ti nalazi uporede sa onim što su prijavili podnosioci izbornih lista, uočljivo je da SNS nije prijavila nikakav trošak, a oglašavala se na stanicama TV Kurir, TV Euronews, TV Klasik, TV K1 i TV Blic u vrednosti od oko 645 hiljada evra. Moguće je da je deo ovih troškova prikazan u okviru „troškova marketinške agencije”, gde se kao primaoci navode „Ringier”, „Mondo” i „Tačno doo”. Narodna stranka uopšte nije prijavila oglašavanje na televizijama, iako se oglašavala na TV RTS u poslednjoj nedelji uoči izbora.

Finansijski su daleko značajnije uočene razlike u prijavljenoj ceni oglašavanja SNS-a na privatnim TV stanicama

sa nacionalnom frekvencijom. Za parlamentarne izbore SNS je prijavila TV oglašavanje vredno nešto manje od 4,5 miliona evra, dok je neke od troškova (za TV PINK i TV Superstar) prikazala u izveštaju za beogradske izbore (oko 440.000 evra). Trošak od 6,9 miliona dinara za oglašavanje na TV RTV prijavljen je u izveštaju vezanom za pokrajinske izbore. To čini ukupno oko pet miliona evra, i to za oglašavanje na šest stanica – odnosno približno 2,5 miliona evra manje od procene minimalne vrednosti TV kampanje ove liste, do koje je došla TS, i to samo za emitovane oglase, a bez specijalnih emisija i prenosa stranačkih mitinga.

Bitno je naglasiti da je ista metodologija za procenu vrednosti oglašavanja bila primenjena na sve liste, ali da kod drugih, izuzev SNS-a, nije bilo značajnih odstupanja prijavljenih troškova za TV oglase u stranačkim izveštajima od onih u proceni TS. Ukoliko je SNS prijavila sve troškove oglašavanja na ovim TV stanicama, to bi značilo da su popusti bili daleko veći od zvanično objavljenih, i to na TV RTS oko 25% (umesto maksimalnih 20%), na televizijama Prva i B92 celih 75% (najveći objavljeni 50%), a na TV Happy čak 80% (umesto maksimalnih 50%)

Srpska radikalna stranka za oglašavanje na TV Happy nije imala popust, ali je u izveštaju prijavila neregulisan dug prema toj televiziji u iznosu od oko 495.000 dinara, kao i prema TV Informer u iznosu od oko 382.000 dinara, pri čemu za sada ostaje nepoznato kada će ovi troškovi biti izmireni i iz kojih izvora.

U izveštaju o kontroli, Agencija se ne osvrće na ova pitanja, niti razmatra pitanje količinskih popusta za oglašavanje na TV stanicama.

„Zakupljeni termini“?

„Zakupljene termine“ su prijavili SNS, SPS, koalicija „Dveri“/ „Zavetnici“, SVM, Zukorlićev SPP i PDD. Srpska napredna stranka je svoje TV oglašavanje po TV stanicama prijavila u ukupnim iznosima u rubrici „zakupljeni termini“, ali je očigledno da je uglavnom reč o emitovanim oglasima. Socijalistička partija Srbije je prijavila jedan „zakupljeni termin“ na TV Tanjug (za prenos konvencije), a ostale na lokalnim stanicama, dok su se „Dveri“/„Zavetnici“, SVM, SPP i PDD oglašavali na ovaj način samo u lokalnim medijima. S obzirom na to da ovaj vid oglašavanja zakonski nije dozvoljen, za njega mediji nisu ni objavljivali cenovnike u okviru političkog oglašavanja, što im je inače zakonska obaveza. Stoga je jedini način da se vrednost zakupljenih termina obračuna u skladu sa propisima taj da se primene cenovnici oglašavanja za određene termine (kao da je reč o emitovanim reklamama).

U vezi sa „zakupljenim terminima“ posebnu pažnju izaziva promotivna emisija liste Aleksandra Vučića (inače naslovljena kao „Intervju sa predsednikom Srbije“), emitovana u predvečerje izborne tišine na TV Pink. U postupku koji se tim povodom vodio pred Agencijom za sprečavanje korupcije predstavnici stranke su se izjasnili, rekavši da je to trošak koji će biti plaćen, ali tad nije ispitivano o kojem je iznosu reč. Troškovi ove emisije nisu posebno iskazani u izveštaju SNS-a i stoga je nepoznato da li su prijavljeni i u kom iznosu.

Agencija je stoga u postupku trebalo da od stranaka i televizija prikupi i da potom predstavi javnosti podatke o tome koji su sve oglasi i zakupljeni termini obuhvaćeni finansijskim izveštajima, koja je njihova vrednost bez popusta, a nakon toga i da utvrdi da li je stranka eventualno dobila netržišni popust, koji bi morao da se prijavi kao prilog izornoj kampanji. U pogledu ove kontrole, veoma je značajan i izveštaj REM-a jer ovaj organ takođe beleži koliko je reklama emitovano na nacionalnim TV stanicama. Kao što je već objašnjeno, iz izveštaja Agencije se ne vidi da su od REM traženi podaci o oglašavanju na TV stanicama, niti da je na bilo koji drugi način utvrđivana zakonitost emitovanja pomenutog zakupljenog termina.

Neuhvatljive Fejsbuk reklame

Izveštajni obrazac ne sadrži rubriku koja bi se izričito odnosila na oglašavanje na društvenim mrežama, tako da nije moguće sa sigurnošću utvrditi da li su stranke prijavile ove troškove. Prema podacima koje objavljuje Fejsbuk, SNS je na ovoj društvenoj mreži imala reklama u vrednosti od oko 160 hiljada evra, a iz konačnog izveštaja o finansiranju kampanje može se zaključiti da je ovaj trošak možda uračunat u 45 miliona dinara, koji su uplaćeni kompaniji „Max Strategic” za usluge promocije na internet portalima i društvenim mrežama. U tu sumu svakako nisu uključeni iznosi koje su za svoje reklamiranje platili javni i stranački funkcioneri (Aleksandar Šapić oko 40 hiljada evra i Goran Vesić, daleko skromnijih 869 evra). Naime, na osnovu nekoliko prijava koje je podnosila organizacija TS, Agencija je zauzela stanovište da ne postoji obaveza da se ovi troškovi evidentiraju kao troškovi stranke ili kao prilog za izbornu kampanju. Takvim tumačenjem postojećih zakonskih normi, a u odsustvu pravila o finansiranju kampanje koju vrše „treća lica”, širom se otvara prostor za zaobilazanje propisanih zabrana u vezi sa izvorima finansiranja stranaka i ograničenjima visine priloga koji daje jedna osoba ili firma.

Troškove koji se potencijalno odnose na društvene mreže su takođe prijavljivali i drugi politički subjekti, čineći to posredstvom specijalizovanih agencija („Srbija protiv nasilja”, SPP, Ruska Stranka, „NADA”, „MI – Glas iz naroda”, SDA i SPS). S druge strane, Narodna stranka, koalicija „Nacionalno okupljanje” i koalicija „Dobro jutro Srbijo” naveli su troškove koji su isplaćeni kompanijama koje su u vlasništvu društvenih mreža (Meta, Gugl, Tviter). Stoga je tokom kontrole trebalo precizno utvrditi da li se prijavljeni troškovi podudaraju makar sa onima koje je objavila kompanija „Meta” za oglašavanje na Fejsbuku. Iz izveštaja Agencije nije jasno da li su takve provere vršene.

Nepoznati kol-centar sa poznate adrese

Najpoznatiji slučaj u kome postoji sumnja u nezakonito finansiranje kampanje odnosi se na kol-centar Srpske napredne stranke, a na osnovu priče i dokaza koje je neposredno prikupila novinarka CINS-a. Umesto razumnog objašnjenja za dokumentovani angažman radnika u tom kol-centru i isplate u gotovini, SNS i agencija koja je angažovala radnike i nevladina organizacija u čijim prostorijama su vršene isplate negirali su bilo kakvu međusobnu povezanost i vezu sa „predmetnim kol-centrom”. Agencija za sprečavanje korupcije je na osnovu toga tokom kampanje zaključila da „nema osnova za utvrđivanje da li je bilo povrede Zakona”. Ipak, ni posle toga nije bilo prepreke da Agencija naknadno prikupi dodatne podatke, bez kojih kontrola koju je vršila očigledno nije mogla da bude potpuna, kao ni da zatraži podatke koje su prikupili javni tužioci, budući da je u vezi sa ovim slučajem podneta i krivična prijava. Iz izveštaja o kontroli se može zaključiti da ništa od toga nije učinjeno.

Gde je još Agencija trebalo da zatraži dodatne podatke

I na ovim izborima mnogi izveštaji nisu popunjeni pravilno, jer se troškovi navode objedinjeno, umesto da budu razvrstani po kategorijama, ili se vode bez upisivanja svih obaveznih detalja (npr. broj bilborda koji su zakupljeni).

Takođe, ponovilo se to da stranke zavode troškove u rubriku „ostalo” ili „ostali troškovi oglašavanja”, umesto da ih razvrstaju tamo gde im je mesto. Kada je reč o listi „Aleksandar Vučić – Srbija ne sme da stane”, to je

naročito uočljivo na primeru troškova „zakup oglasnog prostora“ kod kompanija „Mondo“, „Ringier Axel“ i „Internet grup“, koji su navedeni u okviru rubrike „ostali troškovi kampanje“ umesto u rubrici „troškovi oglašavanja“. Kao primer se može navesti i lista „Usame Zukorlić–SPP“, gde je u okviru „ostalih troškova kampanje“ naveden „trošak goriva Sjenica–Novi Pazar na dan glavnog mitinga“ umesto u predviđenoj rubrici „troškovi javnih događaja/putni troškovi“. Troškovi marketinga, koji su takođe zavedeni u „ostale troškove“, mogu se pronaći u izveštajima Narodne stranke, „Dosta je bilo“, dok je koalicija „Srbija protiv nasilja“ u okviru „ostalih troškova“ prikazala proviziju marketinške agencije.

U više izveštaja ostala je potpuno nepoznata svrha isplata iz rubrike „ostali troškovi“, jer je kolona sa napomenama ostala prazna, a iz naziva primaoca ne može se ni pretpostaviti o kakvoj vrsti usluga je reč.

U izveštaju o kontroli se Agencija ne bavi ovim pitanjima, iako Zakon nalaže da izveštaji o troškovima budu popunjeni u skladu sa pravilnikom, što u brojnim situacijama nije bio slučaj.

Moguće štimovanje rashoda da se novac ne bi vraćao u budžet

„Tradicionalno“, stranke koje pređu izborni cenzus, i po tom osnovu steknu pravo na dodatnu budžetsku potporu, uvek prikazuju troškove kampanje koji su za nijansu veći od dobijenih budžetskih dotacija. Razlog je lako razumeti – u suprotnom bi neutrošeni deo novca morali da vrate u budžet. Međutim, postoji razlog zbog kog se takvi finansijski izveštaji ne mogu smatrati potpuno uverljivim. Naime, niko od učesnika izbora ne može unapred pouzdano znati koliko će osvojiti mandata, pa samim tim ni koliko će dobiti novca nakon što izborna kampanja već bude okončana (po svakom mandatu 2.742.600 dinara, odnosno nešto više od 23 hiljade evra). Preuveličavanje troškova ili uključivanje u troškove kampanje rashoda koji sa njom nemaju nužno veze nije do sada bilo u fokusu kontrole koju vrši Agencija za sprečavanje korupcije ili makar nisu utvrđeni prekršaji te vrste. Provere ove vrste ne mogu se vršiti samo poređenjem prijavljenih troškova jedne stranke sa ostatkom njene finansijske dokumentacije, već unakrsnim poređenjem finansijskih izveštaja raznih političkih subjekata. Na ovim izborima budžet je bio jedini ili gotovo jedini izvor prijavljenih prihoda nekoliko lista koje su prešle cenzus. Među njima je SDA, koja je u budžet vratila samo 620 dinara, a ostatak prijavila kao trošak. Manjinska lista Albanaca, koju predvodi Šaip Kamberi, prijavila je trošak koji je za oko 86.000 dinara manji od ukupnih sredstava iz budžeta (nije prikazano da je taj višak vraćen). Lista SPP i DSHV je potrošila iznos gotovo jednak primljenim sredstvima i u budžet vratila 3.100 dinara. Ruska stranka je u budžet vratila 220.992 dinara nepotrošenih sredstava. Još manju sumu je nakon svođenja računa vratila u budžet i koalicija „Srbija protiv nasilja“ – 128.551 dinar, pri čemu se u njihovom izveštaju pogrešno navodi da je potrošeno i 19,5 miliona dinara, koji su preneti sa nekog od stalnih stranačkih računa članica ove koalicije.

Podaci navedeni za grupu građana „MI – Glas iz naroda“ očigledno su neistiniti. U konačnom izveštaju ova lista je prijavila da je potrošila 7 miliona dinara, a da nije imala prihode iz javnih sredstava. Budući da je na račun ove grupe građana 22. januara 2024. preneto 67.650.800 dinara iz budžeta, u konačnom izveštaju je moralo biti prikazano koji deo ovog novca je utrošen i kada je ostatak vraćen u budžet, što je zakonska obaveza.

Nepoznati izvori finansiranja

Neke stranke su završile kampanju „u minusu“. U slučaju koalicije „Dveri“ i „Zavetnika“, kao i kod već pomenute SRS, iz podnetih izveštaja se ne vidi odakle će biti plaćen veliki deo troškova kampanje, s obzirom na to da nisu prešli cenzus i da neće moći da računaju na finansiranje iz budžeta tokom rada novog saziva parlamenta.

Čega u izveštajima sigurno nema

U izveštajima o troškovima kampanje se izvesno nisu našli troškovi za zabranjene namene, poput podmićivanja birača i korišćenja rada zaposlenih u javnom sektoru u stranačke svrhe. Pošto su i pred ove izbore objavljivane sumnje da postoje takve nezakonitosti, a u nekim slučajevima su podnošene i krivične prijave, kontrola izveštaja o troškovima kampanje, koju vrši Agencija, ne može se u potpunosti smatrati završenom sve dok u obzir ne budu uzeti i podaci koje u takvim predmetima utvrde javna tužilaštva, a potom i sudovi.

Glavne preporuke

TS i dalje ostaje pri [ključnim preporukama](#) za izmene propisa, odnosno za rad Agencije kako bi se kvalitet kontrole i izveštaja o kontroli poboljšao. Ove preporuke se odnose na najbitnije izmene Zakona i Pravilnika, promenu načina postupanja Agencije u kontrolama budućih izbornih kampanja, a delom i na dodatno postupanje koje je potrebno u vezi sa kontrolom finansiranja kampanje iz decembra 2023:

- Radi uspostavljanja ravnoteže i jednakih mogućnosti za izbornu promociju, i to uglavnom na osnovu korišćenja budžetskih dotacija, treba ograničiti vrednost izborne kampanje po jednoj izornoj listi;
- Neophodno je potpuno urediti vođenje plaćene kampanje koju sprovode "treća lica";
- Potrebno je obezbediti da budžetska sredstva za finansiranje kampanje budu dodeljena na početku izborne kampanje jer su tada i najpotrebnija;
- Izmenama i dopunama pravnog okvira omogućiti delotvoran nadzor i efikasno kažnjavanje zbog uočenih nepravilnosti;
- Softversko rešenje ne omogućava preuzimanje celokupnog izveštaja političkog subjekta, niti pojedinih delova izveštaja, već samo manuelno kopiranje teksta iz otvorenih „prozora“, što je suprotno obavezama državnih organa na osnovu člana 27. st. 1. Zakona o elektronskoj upravi, a pojedine rubrike izveštajnog obrasca su nepotpune, što Agencija može da popravi kroz unapređenje Pravilnika i softvera;
- Agencija na sličan način može da reši problem kada je reč o pojedinim nedostajućim rubrikama (npr. za upis troškova promocije na društvenim mrežama), kako bi se sprečila mogućnost upisa različitih vrsta troškova upisuju u istu rubriku i drugo;
- Agencija bi trebalo da ispita situacije kada su primećene velike razlike u ceni pojedinih promotivnih materijala kod različitih političkih subjekata, koje se ne mogu objasniti brojem primeraka koji su nabavljeni i distribuirani;
- Kontrola bi takođe trebalo da obuhvati pitanje ispunjavanja obaveze da izveštaj o troškovima kampanje bude potpun u situacijama kada su neki politički subjekti naveli da su imali određeni trošak vezan za kampanju, a drugi ne, iako je izvesno ili vrlo verovatno da su ih morali imati svi (npr. trošak telefonske komunikacije, bankarske provizije, trošak dodatnog angažovanja za pojedine namene);
- Agencija bi morala da ima jasan stav u vezi sa prijavljivanjem troškova aktivnosti koje su nesumnjivo sprovedene, a u praksi realizuju uz radno angažovanje članova i simpatizera stranaka;

- Agencija bi trebalo da ima jasan stav u vezi sa procenom vrednosti zakupljenih termina kod TV oglašavanja;
- Kontrola bi trebalo da utvrdi da li su prikazani svi troškovi oglašavanja na društvenoj mreži Facebook, uključujući i promociju preko privatnih naloga korisnika;
- Agencija bi trebalo da zauzme jasan stav u pogledu dužnosti prijavljivanja troškova i prihoda u preliminarnim izveštajima, s obzirom na brojne sporne situacije;
- Imajući u vidu brojne propuste i nedoslednosti prilikom popunjavanja izveštaja o troškovima izborne kampanje, Agencija bi trebalo da zatraži od političkih subjekata da podnesu i objave izmenjene i dopunjene izveštaje, ili da sama objavi izveštaje o troškovima kampanje nakon izvršenih korekcija, a na osnovu podataka koje pribavi ili utvrdi tokom kontrole (da svi troškovi budu razvrstani u odgovarajuće rubrike izveštajnog obrasca, a ne u one u koje su greškom pripisani, da troškovi koji su trenutno prikazani objedinjeno, budu razvrstani po stavkama, da budu navedeni podaci koji trenutno nedostaju, a naročito jedinične cene i cena po komadu za promotivni materijal, broj zakupljenih bilborda kod dobavljača, vrsta promotivnog materijala i da svuda budu unete napomene o troškovima izborne kampanje koji su ostali neplaćeni);
- Agencija treba da prikaže nalaze svog monitoringa i informaciju o načinu utvrđivanja verodostojnosti izveštaja u pogledu svih ili makar najvrednijih troškova kampanje;
- Kontrola izveštaja i pokretanje postupaka zbog uočenih slučajeva kršenja zakona treba da se okončaju do objavljivanja izveštaja o kontroli, a ako to nije moguće treba da budu objavljeni dodatni izveštaji.